

Az információs jogokról – laikus ésszel

Újabbán különválasztották az átvilágítás problémakörét attól a másik jogi dilemmától, hogy védje-e, és ha igen, akkor mennyire védje a 12 éves demokratikus rendszer a pártállami besúgókat. Ezek csakugyan egymástól különböző témák. Egyetlen közös tulajdonságuk van: mind a kettő olyan embercsoportokkal foglalkozik, amelyek a diktatúra körülményei között titokban pártállami feladatokat hajtottak végre, megsértve ezzel a többi állampolgár integritását, és olykor a biztonságát is. De míg az átvilágítási törvény azt határozza meg, hogy mely embercsoportok körében kutassák a titkosszolgálatokkal együttműködőket, a besúgótörvény arról intézkedik, hogy a besúgott megtudhatja-e, kik és mit jelentettek róla, továbbá arról, hogy mit kezdhet legálisan szerzett értesüléseivel.

Az első kérdéskörön belül igazából csak egy fontos vitatémát fedeztem fel: hogy miként vonják még az átvilágítandók körét. Némelyek szerint csak azokat kell átvilágítani, akik részt vesznek a közhatalom gyakorlásában. Mások azt tartanák helyesnek, ha mindazokat átvilágítanak, akik hivatásukból vagy hivatásuk által biztosított helyzetükből kifolyólag részt vehetnek a közvélemény alakításában. Ebbe a körbe elsősorban egyházi és szakszervezeti személyeket, továbbá vezető beosztású pedagógusok és újságírók sorolhatók. Ide tartozhatnának szabadfoglalkozású értelmiségiek, például a művészek is, de az ő átvilágításuk lehetősége – feltehetően mert nem testületi keretek közt, hanem saját szakállukra dolgoznak, és mert még a legcsüggesztőbb vizsgálati eredmények sem vezethetnek leváltásukra – fel sem merült. Minthogy ebben a cikkemben a besúgókérdéssel szeretnék foglalkozni, ezzel a dilemmával kapcsolatban csak azt jegyzem meg, hogy önkényes eljárásnak tartanám, ha az átvilágítandók körét a közhatalom gyakorlóira korlátoznák. Nem volna szabad megfosztani az állampolgárokat attól a joguktól, hogy erkölcsileg perdöntő tények ismeretében döntsék el, milyen tanárt válasszanak a gyereüknek; egy helyettes államtitkár emberroncsoló lehetősége az esetek nagy többségében nem ér fel egy nagy hatású újságíróval vagy egy aranyaszájú papával, és így tovább. Különösen az egyházi személyek átvilágításának tárgykörében dúlnak szenvedélyes viták. Boross Péter például a Soros Alapítvány által rendezett Ügynökök és akták című konferencián, szeptember 6-án azt fejtegette, hogy a pártállamban az egyház az életéért küzdött, és éppen ezért nem hurcolhatunk meg újból egyházi személyeket. Vagyis azt állította, hogy azokat az egyházi tisztviselőket kell megkímélnünk, akik az egyházellenes állam megbízásából hozzájárultak az egyházak erkölcsi ellehetetlenítéséhez.

Az átvilágítandók körének kiterjesztését azért is szokták ellenezni, mert így a társadalom szükségtelenül széles rétegét sújtják szankciók. Csakhogy az átvilágítás semmiképp sem jár karrierkövetkezmenyekkel, mint ezt igen prominens közszereplők esetei bizonyítják. A szégyenérzést pedig nem sorolom a szankciók közé. Úgy gondolom, a szégyenérzés ilyen esetekben a lélek egészséges reakciója, mely az erkölcsi érzék meglétéről tanúskodik.

Ami a besúgótörvényt illeti: minden jel szerint olyan törvény készül, mely lehetővé teszi, hogy a besúgottak a róluk szóló jelentések teljes, csonkítatlan szövegét tanulmányozhassák végre. Ez esetben a törvényalkotók egy semmivel sem indokolható igazságtalanságot küszöbölnének ki. Eddig ahányszor rólam írott ügynöki jelentéseket bocsátottak a rendelkezésemre, mindig találkozhattam bennük ismerőseim és barátaim viselt dolgaival, meg persze a saját viselt dolgaimmal – csak éppen a besúgó neve marad titokban. Vagyis pártállami megbízásából eredő privilégiuma – anonimitása – jogállami védelemben részesül. Most ez másképp lesz. Mégsem tudok ennek felhőtlenül örülni, amióta fennáll a veszélye annak, hogy a készülő törvény egy fontos vonatkozásban folytatja majd az eddig szorgalmazott besúgóvédelmet. Tékintélyes jogászok támogatják azt a szocialista követelést, miszerint a besúgás áldozatai ezentúl se hozhassák nyilvánosságra a besúgókkal kapcsolatos információikat. Majtényi László azt közli ezzel kapcsolatban (Élet és Irodalom, december 8.), hogy a miniszterelnök által felkért szakemberek köre, az ügynevezett Sólyom-bizottság „többségi álláspontja ugyanis további megszorítást ajánl, mikor is azt javasolja, hogy az áldozat joga árulója megnevezésére saját köreire, azaz szűkebb nyilvánosságra korlátozódjon”. Majtényi ezt az imént említett konferencián mondta, ahol jelen voltam, és felszólaltam magam is. Idézem a bizottság idevágó mondatát: „Az

adatok megismerhetősége és nyilvánosságra hozása más alkotmányossági követelmények alá esik.” Íme a kommentárom: „Ha ezt kimondjuk, akkor ki kell azt is mondanunk, hogy minden különösebb indok nélkül súlyos mértékben korlátozzuk a szólás- és sajtószabadságot. Ha X. megtudja, hogy egy besúgó tönkretette az életét, hogy miatta csukták be évekre, a felesége miatta vált el, és így tovább, de nem beszélhet róla, mert aki őt besúgta, annak a személyiségi jogai ezt lehetetlenné teszik, akkor egy tökéletesen abszurd világ jön létre. Arra kényszerítik ezt az embert, hogy se szólásszabadságával, se írási szabadságával ne éljen. Én magam részéről ezt az abszurditást soha életemben nem fogom tiszteletben tartani, ezt előre megígérhetem. Eddig sem tartottam be, ezután sem fogom betartani, és azt javaslom, hogy írják ezt polgári engedetlenségem számlájára.” A bizottság egyik tagja, Hack Péter különvéleményében ennek az abszurditásnak egy másik oldalát fejtette ki. Elképzelhetetlennek mondta, hogy akad ma ügyész, amely vádat emel, és akad bíróság, amely elítél egy áldozatot, mert megsértette egykori besúgója anonimitását. De persze a nyomdaterméket, mely az áldozat személyre szóló leleplezéseit közli, megbüntethetik azért.

Nézetemmel szemben a legerőteljesebb ellenvélemény úgy fogalmazható meg, hogy én csak a saját adataimmal rendelkezhetem szabadon. Ahogy nem tárhatom nyilvánosság elé más betegségeit vagy szexuális szokásait az illető hozzájárulása nélkül, úgy más ember besúgói múltját sem tállalhatom fel önkényesen a nagyközönségnek. Csakhogy besúgóm besúgói múltja nem különíthető el az én besúgotti múltamtól. Valamely következmény felfoghatatlan a saját oka nélkül. Az adat nem az enyém, és nem is az övé, hanem közös. Ha mondjuk a besúgó tevékenységének következtében kirúgnak az állásomból, és évekig nem tudok elhelyezkedni, és ezért kevesebb nyugdíjat kapok halálomig, akkor rendjén való-e, hogy ráadásul még meg is büntet a jogállami törvény, amiért az engem pártállami körülmények között sújtó jogfosztásról jogállami körülmények között az igazságnak megfelelően írok vagy beszélek? Örömmel fogadtam el a Sólyom-bizottság sarkalatos tételét, amely szerint „A rendszerváltozás előtt Magyarország nem volt jogállam, ezért a titkosszolgálatok működése sem lehetett jogállami.” Ám ha ez igaz, akkor a jogállamnak a saját lényegéből fakadó jogot konfliktushelyzetben a jogfosztó állam joga elé kell helyezni.

Ezeknél az érveknél is fontosabb azonban, hogy a besúgó tevékenysége nem értékelhető pusztán azoknak a páros viszonyoknak az egymásutánjában, amelyeket áldozataival kialakított. Ha nem beszélhetek a besúgó személyéről, akkor megtörténhet, ami csakugyan megtörtént nem is egyszer, hogy mondjuk egy forradalmárokról valló börtönspicli forradalmi kitüntetést kap. Vagy olyan feladatot, amely a forradalom erkölcsiségét hivatott propagálni. Vagy olyan megbízatást, amely erkölcsi integritást kíván. Mindezekben az esetekben az egykori besúgó nem pusztán önmagát keveri rossz hírbe, hanem azokat az eseményeket vagy intézményeket is, amelyekkel kapcsolatba kerül. Bármennyire zárt rendszer a jogalkotás, nem pusztán interperszonális erkölcsi követelményekre is tekintettel kell lennie. A múlt igazságtalanságait orvosolni hivatott törvények csak akkor érhetik el céljukat, ha nem gátolják, hanem segítik a legfőbb közérdeket: egy igazságos erkölcsi értékrend létrejöttét.

Megvallom: én a magam nem jogászai módján még azt a különben helyes alapíteltet sem tartom feltétlenül érvényesnek, hogy nem hozhatók nyilvánosságra más betegségei. Például: mindenképp elítélném, ha valaki világgá kiabálná, hogy X.-nek AIDS-e van. Vajon akkor is meg kellene őriznem ezt a titkot, ha X. megfertőzött engem, és így értesülnék a betegségéről? De hiszen ez esetben X. közveszélyes! Védnem kellene ellene azokat, akiket még végveszélybe sodorhat. A le nem leplezett besúgót, és főként azt a fajtáját, amelyet Illyés Gyula felülmúlhatatlan pontossággal „Magán-szorgalmú kutya”-nak nevezett, szintén közveszélyesnek tartom, mert érdekében áll, hogy hazugságokat terjessen, emberi viszonyokat zavarjon össze, pozícióba kerülje pedig törleszkedő és zsarolható. Ezért tartom szükségesnek, hogy az áldozatok néven nevezhessék egykori besúgóikat. Bármilyen hihetetlennek hangzik: a besúgóknak is ez az érdekük. Mert nem kell Dosztojevszkijnek lenni ahhoz, hogy tudjuk: a bűnök következményeinek vállalása nélkül nincs megigazulás.

Eörsi István